ИСТОРИЈА И ГЕОГРАФИЈА:
СУСРЕТИ И ПРОЖИМАЊА

HISTORY AND GEOGRAPHY:
MEETINGS AND PERMEATIONS

ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ „Јован Цвијић“ САНУ
ИНСТИТУТ ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ
Библиотека „Зборници радова“, број 11
ИНСТИТУТ ЗА СЛАВИСТИКУ РАН

За издаваче
Др Милан Радовановић
Др Момчило Митровић
Др Константин Никифоров

Главни и одговорни уредник
Editor-in-chief
Др Софија Божић

Уређивачки одбор – Editorial board
Др Драган Алексић (Институт за новију историју Србије, Београд)
Др Жељко Бјељац (Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, Београд)
Др Рајко Буквић (Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, Београд)
Др Мирчета Вемић (Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, Београд)
Др Жоао Фернандо Переира Гомеш (Виши технички институт, Лисабон)
Др Андреј Едемски (Руски институт за стратегијска истраживања, Москва)
Др Зоран Јањетовић (Институт за новију историју Србије, Београд)
Проф. др Саумитра Мухерџи (Факултет еколошких наука,
Универзитет „Џавахарлал Нехру“, Њу Делхи)
Др Имре Нађ (Центар за регионалне студије МАН, Кечкемет)
Др Маријана Николова (Географски институт БАН, Софија)
Др Милан Радовановић (Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, Београд)
Др Дарио Сезар Санчез (Национални савет за научна и техничка истраживања,
Буенос Аирес)
Др Слободан Селинић (Институт за новију историју Србије, Београд)
Проф. др Валтер Цилинцар (Одељење за географију, Универзитет у Грацу)

Секретар – Editorial secretary
Мр Душан Бајагић (Институт за новију историју Србије, Београд)

Рецензенти
Проф. др Рајко Буквић
Проф. др Мирко Грчић
Др Коста Николић

ISBN 978–86–80029–62–7
ISBN 978-86-7005-125-6

Издавање зборника *Историја и географија: сусрети и прожимања* финансира
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ „Јован Цвијић“ САНУ
ИНСТИТУТ ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ
Библиотека „Зборници радова“, број 11
ИНСТИТУТ ЗА СЛАВИСТИКУ РАН

ИСТОРИЈА И ГЕОГРАФИЈА:
СУСРЕТИ И ПРОЖИМАЊА

– Тематски зборник радова –

Београд, 2014.

GEOGRAPHICAL INSTITUTE “JOVAN CVIJIĆ” SASA
THE INSTITUTE FOR RECENT HISTORY OF SERBIA
Collection of works, vol. 11
THE INSTITUTE OF SLAVIC STUDIES RAS

HISTORY AND GEOGRAPHY:
MEETINGS AND PERMEATIONS

– Thematic Collection of Papers –

Belgrade, 2014

САДРЖАЈ
CONTENTS

17 **ПРЕДГОВОР**
PREFACE

ПРОСТОР
SPACE

23 **Александар Крстић**
ПОДУНАВЉЕ И ПОСАВИНА СРБИЈЕ У ПОЗНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ. ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКИ АСПЕКТИ ИСТРАЖИВАЊА
Aleksandar Krstić
HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE RESEARCH OF THE SERBIAN *PODUNAVLJE* AND *POSAVINA* (THE DANUBE AND THE SAVA REGION) IN THE LATE MIDDLE AGES

41 **Voin Bojinov**
THE ADMINITRATIVE DIVISION OF BITOLYA (MONASTIR) VILAYET
Војин Божинов
АДМИНИСТРАТИВНА ПОДЕЛА БИТОЉСКОГ ВИЛАЈЕТА (МОНАСТИР)

53 **Александар Стојановић, Душан Р. Бајагић**
КОЛАБОРАЦИЈА У ОКУПИРАНОЈ ЕВРОПИ 1939–1945: КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ФРАНЦУСКОГ, ГРЧКОГ И СРПСКОГ ИСКУСТВА
Aleksandar Stojanović, Dušan R. Bajagić
COLLABORATION IN OCCUPIED EUROPE, 1939–1945: A COMPARATIVE ANALYSIS OF FRENCH, GREEK AND SERBIAN EXPERIENCE

89 **Александар Животић**
ВОЈНОГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ЈУГОСЛАВИЈЕ НА ПОЧЕТКУ ХЛАДНОГ РАТА (1945–1954)
Aleksandar Životić
MILITARY-GEOGRAPHIC POSITION OF YUGOSLAVIA AT THE BEGINNING OF THE COLD WAR (1945–1954)

105 **Миљан Милкић**
ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСКЕ И ЕКОНОМСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ЗОНЕ ЈУЛИЈСКЕ КРАЈИНЕ 1945–1954.
Miljan Milkić
SOCIO-GEOGRAPHIC AND ECONOMIC CHARACTERISTICS OF THE JULIJSKA KRAJINA YUGOSLAV ZONE 1945–1954

123 **Nebojša Vuković, Mirčeta Vemić**
POSITION OF THE SERBIAN LANDS IN THE GLOBAL GEOPOLITICAL CONCEPTS – CONTRIBUTION TO UNDERSTANDING THE HISTORICAL FATE OF THE SERBS IN THE 20th AND 21st CENTURY
Небојша Вуковић, Мирчета Вемић
ПОЛОЖАЈ СРПСКИХ ЗЕМАЉА У ГЛОБАЛНИМ ГЕОПОЛИТИЧКИМ КОНЦЕПЦИЈАМА – ПРИЛОГ РАЗУМЕВАЊУ ИСТОРИЈСКЕ СУДБИНЕ СРБА У XX И XXI ВЕКУ –

155 **Žíla Ondřej, Kučera Zdeněk**
POLARIZATION OF SPACE IN SERBIA AND ITS PERIPHERAL AREAS
Онджеј Жила, Здењек Кучера
ПОЛАРИЗАЦИЈА ПРОСТОРА У СРБИЈИ И ЊЕНИМ ПЕРИФЕРНИМ ОБЛАСТИМА

181 **Tahir Mahmutefendić**
"INDEPENDENT KOSOVO" IN THE CONTEXT OF THE DECLINING AMERICAN HEGEMONY
Тахир Махмутефендић
„НЕЗАВИСНО КОСОВО" У КОНТЕКСТУ ОПАДАЊА АМЕРИЧКЕ ХЕГЕМОНИЈЕ

193 **Ана Јовановић, Дарко Вуковић**
ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ И МОДЕЛИ РЕГИОНАЛИЗМА У ДРЖАВАМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ
Ana Jovanović, Darko Vuković
HISTORICAL DEVELOPMENT AND MODELS OF REGIONALISM IN THE EUROPEAN UNION MEMBER STATES

ГРАНИЦЕ
BORDERS

225 **Дмитар Тасић**
ОД ДЕМАРКАЦИОНЕ ЛИНИЈЕ ДО МЕЂУНАРОДНО ПРИЗНАТЕ ГРАНИЦЕ
– Војска и дипломатија у борби за јужне границе Краљевине СХС 1919–1920.
Dmitar Tasić
FROM DEMARCATION LINE TO THE INTERNATIONALLY RECOGNIZED BORDER
– The Army and Diplomacy in the Struggle for the Southern Borders of the Kingdom of SCS from 1919 to 1920

241 **Александар В. Милетић**
МИЛОВАН ЂИЛАС И ПИТАЊЕ РАЗГРАНИЧЕЊА ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И ХРВАТСКЕ 1945. ГОДИНЕ
Aleksandar V. Miletić
MILOVAN ĐILAS, THE ISSUE OF DEMARCATION BETWEEN SERBIA AND CROATIA IN 1945

263 **Владимир Љ. Цветковић**
САБОРИ НА ЈУГОСЛОВЕНСКО-БУГАРСКОЈ ГРАНИЦИ 1956–1958.
Vladimir Lj. Cvetković
GATHERINGS ON THE YUGOSLAV-BULGARIAN BORDER 1956–1958

СТАНОВНИШТВО
POPULATION

281 **Tamara Lukić, Nevena Ćurčić**
ETHNO-DEMOGRAPHIC SITUATION OF THE POPULATION IN KOSOVO AND METOHIJA IN THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY
Тамара Лукић, Невена Ћурчић
ЕТНОДЕМОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ СТАНОВНИШТВА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ НА ПОЧЕТКУ 20. ВЕКА

299 **Milka Bubalo Živković, Bojan Đerčan**
DEMOGRAPHIC CHANGES IN THE KINGDOM OF SCS AND THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA
Милка Бубало Живковић, Бојан Ђерчан
ДЕМОГРАФСКЕ ПРОМЕНЕ У КРАЉЕВИНИ СХС И КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

319 **Željko Bjeljac, Aleksandra Terzić**
SUFFERING OF POPULATION IN BAČKA AND BARANJA IN 1941 AND 1942
Жељко Бјељац, Александра Терзић
СТРАДАЊЕ СТАНОВНИШТВА БАЧКЕ И БАРАЊЕ 1941. И 1942. ГОДИНЕ

343 **Mirjanka Madzevik, Biljana Apostolovska Toshevska**
CHANGES IN THE NATIONAL STRUCTURE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA
Мирјанка Маџевиќ, Биљана Апостоловска Тошевска
ПРОМЕНЕ У НАЦИОНАЛНОЈ СТРУКТУРИ РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ

359 **Nina Loginova, Ksenija Zazulina, Olga Chernova, Jurij Shukshin, Aleksandra Akashkina**
THE ROLE OF THE POPULATION MIGRATION IN THE REGION'S LABOR POTENTIAL FORMATION
Нина Логинова, Ксенија Зазулина, Олга Чернова, Јурий Шукшин, Александра Акашкина
УЛОГА МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА У СТВАРАЊУ ПОТЕНЦИЈАЛА РАДНЕ СНАГЕ РЕГИОНА

369 **Слободан Селинић**
НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ У СРБИЈИ 1945–1961: ПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ
Slobodan Selinić
NATIONAL MINORITIES IN SERBIA 1945–1961: POLITICAL SIGNIFICANCE

395 **Вера Гудац Додић**
ПРОСТОР КАО СУДБИНА: ЖИВОТ ЖЕНСКОГ СТАНОВНИШТВА У ГРАДСКИМ И СЕОСКИМ НАСЕЉИМА У СРБИЈИ ТОКОМ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА
Vera Gudac Dodić
LIVING AREA AS FATE OR DESTINY: THE LIFE OF FEMALE POPULATION IN RURAL
AND URBAN AREAS OF SERBIA IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

407 **Ljiljana Živković, Slavoljub Jovanović**
TERRITORIAL-DEMOGRAPHIC AND FUNCTIONAL ORGANISATION OF THE NEGOTINSKA KRAJINA SETTLEMENT NET
Љиљана Живковић, Славољуб Јовановић
ТЕРИТОРИЈАЛНО-ДЕМОГРАФСКА И ФУНКЦИОНАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА МРЕЖЕ НАСЕЉА НЕГОТИНСКЕ КРАЈИНЕ

423 **Dragana Lazarević**
THE INVENTION OF THE BALKAN IDENTITIES: FINDING THE FOUNDING FATHERS AND THE MYTHS OF ORIGIN – THE MONTENEGRIN CASE
Драгана Лазаревић
ПРОНАЛАЖЕЊЕ БАЛКАНСКИХ ИДЕНТИТЕТА: ОТКРИВАЊЕ ОЧЕВА ОСНИВАЧА И МИТОВИ О ПОРЕКЛУ – СЛУЧАЈ ЦРНЕ ГОРЕ

445 **Yury Vladimirovich Filippov, Anna Mikhailovna Firsova**
AGRICULTURE AS A HISTORICAL-GEOGRAPHICAL BASIS OF IDENTITY OF THE RUSSIAN PEOPLE
Јурий Владимирович Филипов, Ана Михаиловна Фирсова
ПОЉОПРИВРЕДА КАО ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКА ОСНОВА ИДЕНТИТЕТА РУСКОГ НАРОДА

451 **Svetlana M. Malkhazova, Natalia V. Shartova**
HISTORY AND GEOGRAPHY OF PUBLIC HEALTH IN MOSCOW REGION
Светлана Малхазова, Наталија Шартова
ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКИ АСПЕКТИ ЗДРАВЉА СТАНОВНИШТВА У МОСКОВСКОМ РЕГИОНУ

УРБАНИЗАЦИЈА
URBANIZATION

471 **Victor Makhaev, Lyudmila Lemaykina**
THE COUNTY TOWNS OF MORDOVIAN REGION IN THE RUSSIAN EMPIRE STRUCTURE
Виктор Махајев, Људмила Лемајкина
ВАРОШИ У РЕГИОНУ МОРДОВИЈЕ У СТРУКТУРИ ЦАРСКЕ РУСИЈЕ

481 **Наташа Милићевић**
ИДЕОЛОГИЈА И УРБАНИ ПРОСТОР: ПРЕИМЕНОВАЊЕ ГРАДОВА И УЛИЦА У СРБИЈИ 1944–1950.
Nataša Milićević
IDEOLOGY AND URBAN SPACE: THE RENAMING OF CITIES AND STREETS IN SERBIA FROM 1944 TO 1950

499 **Ивана Добривојевић**
ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ УРБАНИЗАЦИЈЕ У СРБИЈИ НЕПОСРЕДНО ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА
Ivana Dobrivojević
A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF URBANIZATION IN SERBIA SHORTLY AFTER THE SECOND WORLD WAR

519 **Наташа Даниловић Христић**
ИЗАЗОВИ УРБАНИЗАЦИЈЕ ПРЕСТОНИЦЕ ПОД УТИЦАЈЕМ ФАКТОРА НЕИЗВЕСНОСТИ
Nataša Danilović Hristić
THE CHALLENGES OF URBANIZATION OF THE CAPITAL UNDER THE INFLUENCE OF THE FACTOR OF UNCERTAINTY

535 **Наташа Симеуновић Бајић, Александра Мајдаревић**
СТВАРНЕ И СИМБОЛИЧКЕ ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ БУЛЕВАРА КРАЉА АЛЕКСАНДРА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА СЕЧЕ ПЛАТАНА
Nataša Simeunović Bajić, Aleksandra Majdarević
REAL AND SYMBOLIC HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL FEATURES OF A BELGRADE BOULEVARD: CASE STUDY OF PLANE TREES CUTTING

557 **Оливера Добривојевић, Жељко Бјељац**
ГЕНЕЗА ПЕРИУРБАНОГ ПОДРУЧЈА НОВОГ САДА НА ПРИМЕРУ ВЕТЕРНИКА
Olivera Dobrivojević, Željko Bjeljac
THE GENESIS OF PERIURBAN AREA OF NOVI SAD IN THE EXAMPLE OF VETERNIK

ПРИРОДА И ДРУШТВО
NATURE AND SOCIETY

583 **Valery Yurchenkov**
IMPACT OF NATURAL CONDITIONS ON THE REGIONAL HISTORICAL DEVELOPMENT (BASED ON THE EXAMPLE OF THE MORDOVIAN LAND OF THE XVII CENTURY)
Валериј Јурченков
УТИЦАЈ ПРИРОДНИХ УСЛОВА НА РЕГИОНАЛНИ ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ (НА ОСНОВУ ПРИМЕРА МОРДОВИЈЕ XVII ВЕКА)

595 **Milan Radovanović, Radomir J. Popović**
GEOGRAPHICAL-HISTORICAL ANALYSIS OF THE IMPACT OF THE 1883 ERUPTION OF KRAKATAU VOLCANO ON WEATHER IN SERBIA
Милан Радовановић, Радомир Ј. Поповић
ГЕОГРАФСКО-ИСТОРИЈСКА АНАЛИЗА УТИЦАЈА ЕРУПЦИЈЕ ВУЛКАНА КРАКАТАУ 1883. НА ВРЕМЕ У СРБИЈИ

611 **Урош Ракић**
ВИШЕНАМЕНСКИ КАНАЛ ДУНАВ–САВА
Uroš Rakić
THE MULTIPURPOSE CANAL DANUBE–SAVA

639 **Anatoly Yamashkin, Stanislav Yamashkin**
THE ANALYSIS OF THE TERRITORY ECONOMIC DEVELOPMENT PLANNING FOR CULTURAL LANDSCAPE (BY THE EXAMPLE OF REPUBLIC OF MORDOVIA)
Анатолиј Јамашкин, Станислав Јамашкин
АНАЛИЗА ТЕРИТОРИЈАЛНО-ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈНОГ ПЛАНИРАЊА КУЛТУРНОГ ПРЕДЕЛА (НА ПРИМЕРУ РЕПУБЛИКЕ МОРДОВИЈЕ)

КАРТОГРАФИЈА
CARTOGRAPHY

661 **Ирина Геннадиевна Коновалова**
МИРОВЫЕ ИМПЕРИИ НА СРЕДНЕВЕКОВЫХ ИСЛАМСКИХ КАРТАХ
Ирина Генадијевна Коновалова
СВЕТСКА ЦАРСТВА НА СРЕДЊОВЕКОВНИМ ИСЛАМСКИМ МАПАМА

673 **Mirčeta Vemić, Suzana Lović**
EUROPEAN MAPS OF KOSOVO AND METOHIJA AS THE PRIMARY CORE OF OLD SERBIA FROM THE 16th TO THE 20th CENTURY
Мирчета Вемић, Сузана Ловић
ЕВРОПСКЕ КАРТЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ КАО ПРИМАРНОГ ЈЕЗГРА СТАРЕ СРБИЈЕ ОД 16. ДО 20. ВЕКА

701 **Nevena Ćurčić, Vuk Garača, Mlađen Jovanović**
HISTORIOGRAPHIC ANALYSIS OF NOVI SAD ON THE TOPOGRAPHIC MAPS
Невена Ћурчић, Вук Гарача, Млађен Јовановић
ИСТОРИОГРАФСКА АНАЛИЗА САДРЖАЈА НА ТОПОГРАФСКИМ КАРТАМА НОВОГ САДА

ПРОСВЕТА, НАУКА, КУЛТУРА
EDUCATION, SCIENCE, CULTURE

727 **Слађана Анђелковић, Славољуб Јовановић**
НАСТАВА ЗЕМЉОПИСА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА У СРБИЈИ У XIX ВЕКУ
Slađana Anđelković, Slavoljub Jovanović
TEACHING OF GEOGRAPHY IN ELEMENTARY SCHOOLS IN SERBIA IN THE XIX CENTURY

743 **Душан Р. Бајагић**
ИСТОРИЈСКИ, ГЕОГРАФСКИ, ПОЛИТИЧКО-ПРАВНИ ПРОСТОРИ И ДЕЛОВАЊЕ МИНИСТАРА ПРОСВЕТЕ КРАЉЕВИНЕ СХС
Dušan R. Bajagić
HISTORICAL, GEOGRAPHICAL, POLITICAL AND LEGAL SPACES AND THE OPERATION OF MINISTERS OF EDUCATION OF THE KINGDOM OF SCS

773 **Драгомир Бонџић**
НАСТАВА ГЕОГРАФИЈЕ НА БЕОГРАДСКОМ УНИВЕРЗИТЕТУ 1945–1960.
Dragomir Bondžić
GEOGRAPHY TEACHING AT BELGRADE UNIVERSITY FROM 1945 TO 1960

791 **Зорица Станисављевић Петровић, Слађана Анђелковић**
СРПСКЕ ШКОЛЕ У РУМУНИЈИ У ФУНКЦИЈИ ОЧУВАЊА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА
Zorica Stanisavljević Petrović, Slađana Anđelković
SERBIAN SCHOOLS IN ROMANIA IN THE FUNCTION OF PRESERVATION OF NATIONAL IDENTITY

807 **Иван Б. Мијатовић**
УТИЦАЈ НАУЧНИХ ДИСЦИПЛИНА ВОЈНЕ ИСТОРИЈЕ И ВОЈНЕ ГЕОГРАФИЈЕ НА ИЗРАДУ РАТНИХ ПЛАНОВА У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ
Ivan B. Mijatović
THE INFLUENCE OF SCIENTIFIC DISCIPLINES OF MILITARY HISTORY AND MILITARY GEOGRAPHY ON THE DEVELOPMENT OF WAR PLANS IN THE KINGDOM OF SERBIA

825 **Anna Mikhailovna Firsova, Yury Vladimirovich Filippov**
HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL BACKGROUND FOR THE ORIGIN OF FOLK ARTS AND CRAFTS IN THE NIZHNY NOVGOROD REGION
Ана Михаиловна Фирсова, Јуриј Владимирович Филипов
ИСТОРИЈСКА И ГЕОГРАФСКА ПОЗАДИНА ПОРЕКЛА НАРОДНЕ УМЕТНОСТИ И ЗАНАТА У РЕГИОНУ НИЖЊЕГ НОВГОРОДА

831 **АУТОРИ**
AUTHORS

837 **РЕЦЕНЗЕНТИ**
REVIEWERS

УДК 316.43(450.361)”1945/1954”
338.1(450.361)”1945/1954”

Миљан МИЛКИЋ

ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСКЕ И ЕКОНОМСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ЗОНЕ ЈУЛИЈСКЕ КРАЈИНЕ 1945–1954.*

Апстракт: У чланку се анализира организација власти, структура становништва, здравство, опште одлике привреде, пољопривреда, рибарство, индустрија, саобраћај, туризам, трговина и међународна размена Зоне Б 1945–1954. Писан је на основу докумената из Војног архива, Дипломатског архива, Архива Југославије, објављене архивске грађе, литературе и штампе.

Кључне речи: Зона Б, војна управа, становништво, саобраћај, привреда, туризам

На основу Београдског споразума од 9. јуна 1945. године подручје Јулијске крајине подељено је Морганoвом линијом на област под англо--америчком војном управом (Зона А) и област на којој је власт вршила југословенска војна управа (Зона Б). На основу члана 21 Уговора о миру са Италијом формирана је Слободна територија Трста, која је призната од „Савезничких и Удружених сила и од стране Италије“.[1] У члану 4 Уговора одређена је граница између Италије и Слободне територије Трста. У члану 22 дефинисана је граница између Југославије и Слободне територије Трста. Дужина копнене границе са Југославијом износила је 84 километара, а са Италијом четири километара. Површина Слободне територије Трста обухватала је 738 квадратних километара: англо--америчка зона 222, а југословенска 516 квадратних километара. Слободна територија Трста је имала 128 километара морске обале. На овом простору је живела италијанска већина, а места која нису била међусобно етнички повезана насељавао је словенски живаљ.[2] Слободна територија Трста имала је све атрибуте државности и могућност вођења самостал-

* Рад је настао у оквиру пројекта *Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници* (№ 47027) који финансира Министарство просвете и науке и технолошког развоја Републике Србије.

1 „Указ о ратификацији Уговора о миру са Италијом“, *Службени лист ФНРЈ*, 29. август 1947, стр. 1001–1085 (у даљем тексту: „Указ о ратификацији...“).

2 Janko Jeri, *Tržaško vprašanje po Drugi svetovni vojni,* Ljubljana, 1961, str. 186.

не спољне политике.[3] Дефинисана је као демилитаризована, неутрална и независна област под влашћу међународног гувернера и под надзором Савета безбедности Уједињених нација. Због немогућности постизања договора између Југославије и Италије око избора заједничког гувернера, југословенска војна управа у Зони Б и англоамеричка војна управа у Зони А продужиле су свој боравак све до коначног решења тршћанске кризе октобра 1954. године. Упркос формалном постојању јединствене државе, Зона А и Зона Б су у периоду 1947–1954. представљале два независна ентитета у оквиру међународно признате Слободне територије Трста. Делимично измењена, гранична линија између Зоне А и Зоне Б постала је југословенско-италијанска државна граница одлукама Лондонске конференције 4. октобра 1954.

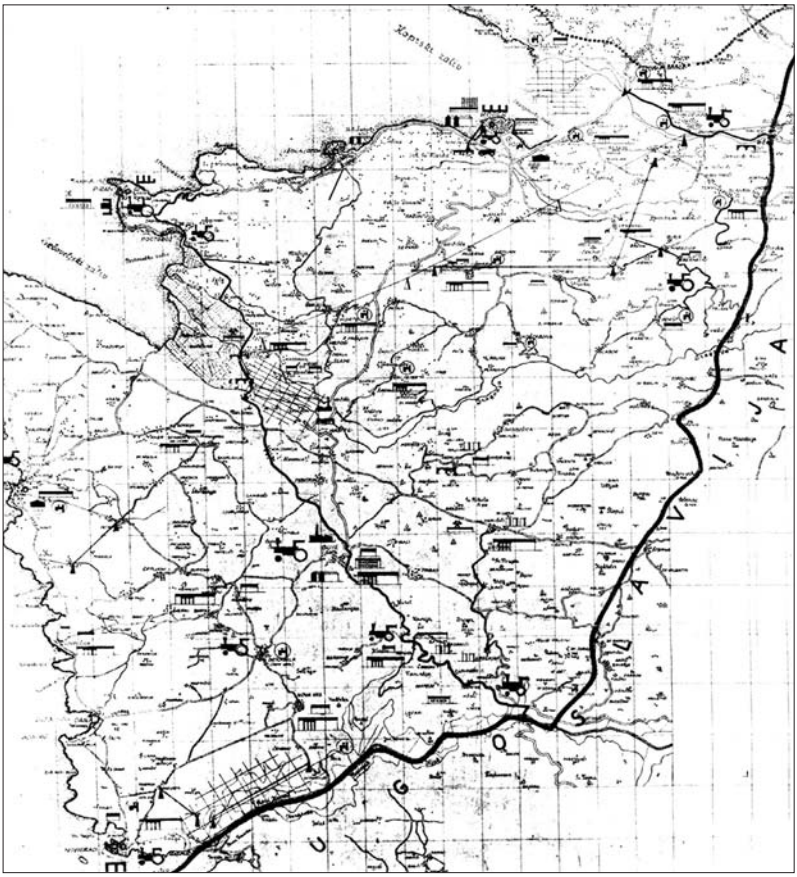

Слика 1. *Карта привреде југословенске зоне Слободне територије Трста, септембар 1950. године*[4]

3 „Указ о ратификацији...“, стр. 1047–1068.

4 Војни архив, Војна управа–1, кутија 1368, фасцикла 4, документ 1/93 (ВА, ВУ–1, 1368, 4, 1/93).

Орīанизација власти

На територији Зоне Б, током 1944. године постојало је 59 народноослободилачких одбора који су деловали у оквиру Председништва Покрајинског народноослободилачког одбора за Словеначко примирје.[5] Покрајински народноослободилачки одбор је изабран 15. септембра 1944. и за првог председника изабран Франце Бевк.[6] На основу Београдског и Девинског споразума, врховни командант Јосип Броз Тито објавио је 23. јуна 1945. наредбу о успостављању Војне управе Југословенске армије у зони Јулијске крајине до демаркационе линије.[7] Цивилну власт на терену вршили су народни одбори које су раније успоставили југословенски партизани. У Опатији је био смештен одред Југословенске армије. Када су 15. септембра 1947. ступиле на снагу одредбе Уговора о миру са Италијом, део Јулијске крајине који је контролисала Војна управа Југословенске армије поклапао се са истарским округом, који су сачињавала два котара, Копар и Бује, са градовима и селима.[8] На овом подручју су цивилну власт вршили окружни, котарски, градски и сеоски народни одбори са својим извршним одборима као органима народне власти. Судску власт је вршио Виши, окружни и три котарска суда, у Копру, Бујама и Пирану. Врховни командант Југословенске армије и командант Одреда Југословенске армије на СТТ су својим наредбама 23. јуна 1945. и 16. септембра 1947. признали рад органа народне власти, односно народноослободилачких одбора. Влада ФНРЈ је, на основу члана 1 Прилога VII Уговора о миру, управу над Зоном Б поверила команданту Одреда Југословенске армије, који је 16. септембра 1947. објавио наредбу о организацији власти на овој територији.[9] Војна управа ЈА требало је да врши своју власт у складу са одредбама Уговора о миру, да поштује „демократске тековине које је постигао народ“ и сарађује са постојећим органима власти који су затечени на овој територији. Одређено је да важећи правни прописи остају и даље на снази уколико не би били замењени новим прописима Војне управе ЈА и органа народне власти. Војна управа ЈА је требало да ограничи делокруг свог рада искључиво на општу контролу функционисања цивилне власти, као и на решавање питања значајних за становништво обеју зона Слободне те-

5 Војни архив, ВУ-1, кутија 1368, фасцикла 2, бр. 1/1 (у даљем тексту: ВА, ВУ-1). О формирању партизанских органа власти: Mila Orlić, „La creazione del potere popolare in Istria (1943–1948)“, *Una storia balcanica. Fascismo, comunismo e nazionalismo nella Jugoslavia del Novecento,* (a cura di Lorenzo Bertucelli e Mila Orlić), pp. 123–151.

6 Metka Gombač, „Prispevki k rekonstrukciji upravnega delovanja pokrajinskega NOO v Slovenskem primorju in Trstu (1945–1947)“, *Dopoguerra di confine. Povojni čas ob meji*, (a cura di/uredili so: Tullia Catalan, Giulio Mellinato, Pio Nodari, Raoul Pupo, Marta Verginella), Projekt Interreg IIIA/Phare CBC Italija – Slovenija, Trieste, 2007, str. 211–220 (у даљем тексту: *Dopoguerra di confine*).

7 *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1945, Beograd, 1984, str. 112.

8 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/29.

9 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/1.

риторије Трста. Општу контролу вршио је шеф Војне управе преко својих помоћника, који су били шефови појединих одељења. Већина референата, начелника и чиновника били су цивилни чиновници са територије Зоне Б. У Извештају о раду и о ситуацији у југословенској зони Слободног територија Трста за период 15. септембар 1949. до 15. септембра 1950. године, који је састављен у Војној управи ЈА, наводи се да је улога Војне управе ЈА углавном остала непромењена од самог почетка рада и састојала се у томе да она врши општу контролу функционисања цивилних власти, као и да се брине за решавање оних питања која по свом значају превазилазе оквир компетенција територије Зоне Б (као што је посредовање у односима са другим земљама и односи са англо-америчком војном управом).[10] На изборима за управне органе у Зони Б, који су одржани 16. априла 1950, учествовале су три странке: Словенско-италијански народни фронт, који је освојио 183 мандата, Хришћанско-социјалистичка странка, која је освојила један мандат, и Социјалистичка странка СТТ, два мандата.[11] Изабрани представници чинили су котарске народне скупштине у Копру и Бујама, а обе скупштине су заједно чиниле Окружну народну скупштину која је представљала највиши орган народне власти на подручју Зоне Б.

Становништво

У извештају Војне управе Југословенске армије о ситуацији у Зони Б почетком 1946. године наводи се да се Зона Б на северном делу састоји од Словеначког приморја, Истре на јужном делу и града Ријеке на југоисточном.[12] Већинско становништво на Словеначком приморју чинили су Словенци, а било је и Италијана, у Истри су Хрвати били већинско становништво, Италијани су живели углавном у градовима дуж западне истарске обале. У извештају се наводи да је у Ријеци био измешан хрватски и италијански живаљ „у отприлике подједнаком броју“. Према статистичким подацима из лета 1946. које наводи Јоже Принчич, у Зони Б је живело 164.226 становника, од којих се 39.219 бавило пољопривредом, а у индустрији је било запослено 6.942.[13] Значајно мањи број становника наведен је у извештају југословенске војне управе.[14] У извештају је наведено да

10 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

11 *Исто*.

12 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/80.

13 Jože Prinčič, „Gospodarstvo cone B: približevanje jugoslovenski ureditvi in iskanje dodatnih virov v coni A (1945–1954)“, *Dopoguerra di confine*, str. 425–432.

14 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/1, Извештај о стању у Зони Б од 15. септембра 1947. до 15. септембра 1948. „На северу граница тече готово у равној линији од Дебелог рта (Punta Grossa), преко јужних огранака Миљских брда до Шкофије, где окреће према североистоку, спушта се у долину Оспа, те се по црти, која иде источно од села Пребенек и западно од села Сецерб спаја источно од тог села са југословенском границом (тзв. Морганова линија). Граница према Југославији почиње на тој тачки западно од села Кастелац, те источно од села Осп, прелази Тињански масив западно

је, према подацима из друге половине 1947. године, територија Јулијске крајине на којој је администрирала југословенска војна управа имала 510 км^2 и 67.947 становника. Према истим подацима, од укупног броја становника ове зоне пољопривредом се бавило 61,5%.

Табела 1 – *Национални састав становништва у Зони Б, 1946. год.*[15]

Италијани	Словенци	Хрвати	остали
33.703	21.371	12.647	226

Табела 2 – *Социјални састав становништва у Зони Б, 1946. год.*[16]

земљорадници	радници	трговци	рибари, морнари и остала занимања
41.828	11.633	2.813	11.673

На изборима за управне органе у Зони Б одржаним 16. априла 1950. било је уписано 42.064 гласача, подељених у котар Копар (27.996) и котар Бује (14.068).[17] Промет становништва између Зоне А и Б је био велики и дневно је износио од 10.000 до 15.000. Са легитимацијом Зоне А прелазило се у Зону Б и обратно. Начин издавања дозвола за путовање југословенских грађана у Словеначко приморје, Трст, Горицу и Истру био је регулисан решењем Министарства унутрашњих послова од 28. септембра 1945. године.[18] Грађани који су путовали у Зону А правцем Љубљана – Трст морали су да прибаве објаву за прелаз на територију савезничке војне управе од овлашћеног официра Војне управе Југословенске армије у Постојни. Уколико путују правцем Ријека–Трст, објаве је требало прибавити од југословенске војне управе у Опатији. Уговором о миру са Италијом је гарантована једнакост свих народности на целој Слободној територији Трста и као званични језици су одређени италијански и словеначки, а у појединим случајевима и хрватски као трећи званични језик. У извештају Војне управе ЈА о стању у Зони Б за период од 15. септембра 1948. до 15. септембра 1949. који је југословенска делегација предала 8. марта 1950. председнику Савета безбедности, наведено је да се начело тројезичности у Зони Б спроводи доследно, али

Режар, након чега се спушта у долину реке Рижане. Отуда се поново пење на бродовити терен, тече источно од села Двори, Лопара, Хрвоја, Филарије и Костајнице у скоро равној црти према југу, те југоисточно од Порта – Портон излази на реку Мирну и њом тече у југо-западном правцу до њеног утока у Јадранско море."

15 *Исто*.

16 *Исто.*

17 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2. Други локални избори у Зони Б одржани су 7. децембра 1952. године, истог дана када и избори у Народној Републици Словенији и на основу истог изборног закона. Излазност на овим изборима била је у округу Копар 95,9%. Nevenka Troha, „Volitve v Okraju Koper cone B Svobodnega tržaškega ozemlja", *Prispevki za novejšo zgodovino*, 3/2002, str. 61–74.

18 Дипломатски архив Министарства спољних послова, Политичка архива, 1945, ф. 14, бр. 5783 (у даљем тексту: ДА МСП, ПА).

да то није случај у Зони А.[19] Тврди се да је у Зони Б национална, расна и верска мржња „скоро ликвидирана“, као и да је на основу Одлуке о изменама и допунама одлуке о забрани изазивања народне, расне и верске мржње и раздора од 14. новембра 1947. године, изазивање националне, расне и верске мржње строго кажњиво. У Извештају о раду и о ситуацији у југословенској зони Слободног територија Трста за период 15. септембар 1949. до 15. септембра 1950. године наводи се да није примећен ниједан случај да је народна власт кршила принцип равноправности грађана без обзира на националност или верску припадност, а такође није било кршења принципа тројезичности.[20] Наглашава се да су присутне политичке и грађанске слободе и братство између сва три народа који живе на територији Зоне Б. До 15. септембра 1949. на подручју Зоне Б било је регистровано седам политичких партија и организација, 101 различито друштво и осам верских организација.[21] Равноправност сва три народа била је заступљена и у школама. У извештајима југословенске војне управе истиче се да је равноправност трију народа истарског округа била наглашена кроз постојање аутономних просветних одељења при председништву Окружног одбора. На јесен 1945. у котару Копар је деловало 11 италијанских основних школа са 2.887 ученика и 110 италијанских учитеља, седам средњих школа са 644 ученика и 52 професора.[22] Фебруара 1946. отворена је италијанска средња техничка школа у Изоли. На Конференцији Италијанске уније за Истру и Ријеку, која је „била нова и снажна манифестација слободе и братства италијанског и хрватског народа Истре и Ријеке“, одржаној на Ријеци 10. јануара 1946, прочитан је извештај о просветним питањима у којем је наведено „да су бригом народних власти и помоћу војне управе отворене и да успешно раде у Истри и на Ријеци 34 разне средње школе са 286 професора и 3.000 ученика“.[23] У извештају је наведено да су после ослобођења отворене италијанске школе и у оним местима где их пре никада није било. У Извештају Војне управе ЈА за период од 15. септембра 1947. до 15. септембра 1948. године наводи се да је у октобру 1945. у котару Копар било 26, а у котару Бује 18 основних школа.[24] У септембру 1945. отворена је гимназија у Копру са 113 ђака, а 1946. отворена је гимназија у Бујама. Године 1947. отворене су нове средње школе: гимназија и учитељска школа у Порторожу, поморска трговачка академија у Пирану, средња техничка школа у Копру и пољопривредна школа у Шкоцјану.

19 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

20 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

21 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

22 Nevenka Troha, „Oris položaja v koperskem okraju cone B Julijske krajine v letih 1945–1947”, *Prispevki za novejšo zgodovino*, 1–2/1996, str. 67–93.

23 „Манифестација братства народа Истре. Конференција Италијанске уније за Истру и Ријеку“, *Политика*, 11. јануар 1946, стр. 4.

24 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/18.

Табела 3 – *Преīлед броја основних и средњих школа у Зони Б*[25]

Школска 1945/1946.

словеначке школе	хрватске школе	италијанске школе
34 основне школе 1 средња	18 основних ниједна средња	26 основних 10 средњих

Школска 1947/1948.

словеначке школе	хрватске школе	италијанске школе
35 основних 6 средњих једна школа за лица са посебним потребама	35 основних једна средња	28 основних 12 средњих

Школска 1949/1950.

словеначке школе	хрватске школе	италијанске школе	укупно
33 основних	36 основних	28 основних	7.166 ученика и 254 учитеља
7 средњих	једна средња	8 средњих	1.527 ђака и 129 наставника

Од 1945. до 1950. у истарском округу је изграђено осам школских зграда, а све друге су поправљене. Током 1950. године на подручју истарског округа радила су 23 дечја забавишта (10 словеначких, девет италијанских, четири хрватска) са 857 деце и 36 васпитачица. Током школске 1949/1950. школе је напустило пет италијанских учитеља и професора који су побегли из Зоне Б, док је седам италијанских учитеља и професора било отпуштено због „противнародног деловања“.[26] Након изјаве члана тршћанског општинског већа о томе да се у Зони Б затварају италијанске школе, у *Борби* је 5. априла 1950. објављен текст „Италијанима је народна власт дала сва права“ у коме се наводи да је „приватна поповска школа у Дајли, чије је затварање изазвало жалопоље већника Фурланија, била, у ствари, шпијунски центар“. У истом тексту је наведено да је у читавој Зони Б било укупно 28 италијанских основних школа, са 3.380 ђака и 136 учитеља, а да је у италијанским средњим школама било 884 ђака и 80 наставника. Поред основних и средњих школа, у Зони Б је постојао и завод за глувонему децу који је био организован као основна школа са четири разреда. Завод је 1948. имао три учитеља и 35 васпитаника. Током 1950. године у Заводу је било смештено 46 словеначке и италијанске деце и радило је пет васпитача.

25 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

26 *Исто*.

Здравство

У Извештају о здравствено-хигијенском стању и о здравствено управној служби у југословенској зони СТТ, који је дат у оквиру извештаја Војне управе ЈА за период од 15. септембра 1947. до 15. септембра 1948. године, наводи се да је након 15. септембра 1947. установљена нова санитетска управа у Зони Б.[27] У том тренутку постојале су само болнице у Копру, Изоли и Пирану, један дом за изнемогле у Бујама и један антитуберкулозни диспанзер. За здравствено-хигијенску службу у Зони Б старало се Одељење за здравство и социјално скрбство Истарског окружног народног одбора. За здравствено-хигијенску службу по котарима била су задужена два котарско-здравствена социјална одсека, а по селима здравствени референти при месним народним одборима. На челу окружног одељења налазио се окружни лекар, а на челу котарских били су котарски начелници којима су додељени котарски лекари у Копру и Бујама. У градовима је надзор над здравствено-хигијенском службом вршио градски лекар. У Зони Б било је у периоду од 1947. до 1948. године 18 лекара, девет стоматолога, 21 бабица, десет апотекара и осам лабораната. На територији Зоне Б деловао је Црвени крст за Трст и покрајину, који је југословенска војна управа признавала као легитимног наследника италијанског Црвеног крста. У Извештају о раду и о ситуацији у југословенској зони Слободног територија Трста за период 15. септембар 1949. до 15. септембра 1950. године наводи се да су одредбама о заштити трудних жена и мајки дојиља повећана права жене за време трудноће и порода.[28] За време породиљског одсуства жена је имала право на целу плату. Одредбе о материјалној помоћи породицама са више деце ступиле су на снагу 1. априла 1950. Уведена је помоћ за породице са троје и више деце. Учешће послодаваца у социјалном осигурању смањено је 1949. са 30% на 27,5%, „чиме је смањено оптерећење целокупне привреде“. Крајем 1950. године вршене су припреме за даљу организацију амбуланти и канцеларија социјалног осигурања у свим предузећима, што је требало да гарантује бржу лекарску помоћ осигураницима и бржу исплату припадајуће помоћи. У извештају се наводи да је на основу статистичких података о заразним болестима, општем морбидитету и морталитету, здравствено стање становништва 1950. било задовољавајуће. Побољшању здравственог стања допринело је побољшање исхране и општег снабдевања становништва, посебно питком водом, а биле су планиране нове апаратуре за хлоризацију, као и санација и изградња канализацијске мреже у обалним крајевима. Током 1950. биле су у опадању заразне болести. Од епидемија била је једино забележена појава инфлуенције, а први пут се појавио фебрис. На подручју Зоне Б те године од заразних болести била је забележена туберкулоза. Екипа антитуберкулозне секције Црвеног крста НР Словеније

27 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/18.

28 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

извршила је преглед 4.000 радника у Зони Б. Планирано је да крајем 1950. буде завршен и отворен санаторијум у Анкарану са 100 кревета. Посебна екипа специјалиста окулиста и трахомских сестара прегледала је око 6.000 школске деце и установила 52 случаја трахома у појединим селима и местима. За оболелу децу је по завршетку школске године у Анкарану била организована трахомска колонија и лечење. Крајем 1950. године у Зони Б није постојала централна болница за ову зону, већ су постојале три болнице мањег капацитета у Копру, Изоли и Пирану и већа амбулантна станица у Бујама. У овим болницама су постојала три одељења: за унутрашње болести, једно специјално одељење за хирургију у Изоли и једно материнско одељење у Копру. Према подацима из септембра 1950. укупни капацитети у болницама Зоне Б били су: за интерну медицину 260 кревета, за хирургију 65, за порођај 38, за плућну туберкулозу 100 кревета. У Копру је 1950. основана централна медицинско-дијагностичка лабораторија. Према подацима из септембра 1950. у Зони Б је постојало 16 сеоских амбуланти, а основане су и три фабричке амбуланте; постојала су педијатријска саветовалишта у Копру, Изоли, Пирану, Бујама, Умагу и Новиграду. Антитуберкулозне диспанзере имали су Копар, Изола и Бује. Биле су организоване и станице прве помоћи које су деловале као самосталне установе са три ауто-амбуланте. У Зони Б је радило 20 лекара (осам опште праксе, четири војна лекара, и укупно осам специјалиста за хирургију, пород, педијатрију, рентген, оториноларингологију, физиологују и окулистику). Било је девет зубара, десет апотекара, осам апотекарских лабораната, 27 бабица. Посебна пажња поклањана је здравственој заштити деце.[29]

У Зони Б било је организовано социјално осигурање, а од 1. јануара 1949. висина доприноса коју је уплаћивао послодавац снижена је са 32% на 30%.[30] Године 1949. број осигураника повећан је за 25%. Од 1. јануара 1949. уведена је и породична пензија. Према подацима на дан 15. септембра 1949. у Зони Б је разне пензије примало 1.300 осигураника. У извештају Војне управе ЈА наводи се да у периоду од септембра 1948. до септембра 1949. није било исплате осигурање за случај незапослености, јер, како се наводи, незапослености у Зони Б нема, већ се осећа недостатак радне снаге. Завод за социјално осигурање је почео 1949. да уређује завод за туберкулозу.

Опште одлике привреде

Југословенска влада је наглашавала југословенски карактер области на којој је привремену власт вршила њена армија и настојала да омогући привредно повезивање ове области са Југославијом. Главна одлика

29 *Исто*.

30 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

привреде Зоне Б била је њена повезаност и зависност од Југославије.[31] За разлику од Зоне А, у Зони Б није прихваћен Маршалов план.[32] У *Политици* је 12. марта 1950. објављен текст у коме се наводи да Италија није испуњавала своје обавезе о снабдевању југословенске зоне потребним платежним средствима и да је због тога Зона Б дошла у тешку економску ситуацију.[33] Југословенска војна управа је зато била принуђена да се у још већој мери економски оријентише на ФНРЈ, чија је влада ставила на располагање Зони Б потребне количине робе и одобрила зајам од 500 милиона динара. Наводи се да је захваљујући овој помоћи економско и финансијско стање Зоне Б значајно поправљено „што је имало за последицу продубљивање и даље учвршћивање везе између становништва зоне и југословенских народа". У Зони Б је 1949. уведен једногодишњи привредни план чији је садржај и опсег одређен у документу „Одлука о привредном плану Истарског округа за господарску годину 1950", а увођење планске привреде помагала је ФНРЈ.[34] Очекивало се да увођењем планске привреде дође до подизања животног стандарда становништва кроз „мобилизацију свих људских и материјалних снага", као „подршка иницијативи народних одбора, установа, предузећа и задруга свих грана привреде у циљу повећања производње". Потпуно ослањање на југословенску привреду у извештају Војне управе ЈА образложено је чињеницом да Италија није испунила своје обавезе из Уговора о миру и да је због тога привреда Зоне Б морала да се потпуно ослони на Југославију, „која омогућује бржи привредни развој и побољшање животних услова". Могућност пласмана свих производа ове зоне и осигурање основних сировина за производњу наведени су у прилог тврдњи „да је Југославија природно привредно залеђе тог територија". У Извештају о раду и о ситуацији у југословенској зони Слободног територија Трста за период 15. септембар 1949. до 15. септембра 1950. године наводи се да су живот, политичку активност и привредну делатност у Зони Б условиле мере које су предузете током 1949. и 1950. – одлука о увођењу динара и укидање царинских ограничења између Зоне Б и ФНРЈ. На почетку извештаја се указује да су ове мере утицале на сређивање и нормализацију живота у Зони Б, као и на велики полет у привреди. Код становништва је у овом периоду појачано „поверење и љубав, те уопће повезаност са ФНРЈ".

31 Darko Dukovski, „Politički atributi gospodarstva istarskoga poraća", *Vojna in mir na Primorskem: Od kapitulacije Italije leta 1943 do Londonskega memoranduma leta 1954*, zbrali in uredili Jože Pirjevec, Gorazd Bajc, Borut Klabjan, Založba Annales, Koper, 2005, str. 183–199; Jože Prinčič, „Primorsko gospodarstvo v času vojaških zasedbenih con (1945–1954)", *Prispevki za novejšo zgodovino*, 1/2008, str. 147–160.

32 Giulio Mellinato, „Dolgotrajna obnova: obilje in slabosti Marshallovog plana na Svobodnem tržaškem ozemlju", *Dopoguerra di confine*, str. 381–388.

33 „Економско стање југословенске зоне СТТ знатно се побољшало захваљујући помоћи владе ФНРЈ", *Политика*, 12. март 1950, стр. 2.

34 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

Пољопривреда

Пољопривреда је у Зони Б била најважнија грана привреде и њеном развоју је била посвећена највећа пажња. Почетком 1948. приступило се мелиорацијама у долини река Мирне и Драгоње у циљу повећања производних површина.[35] Целокупни радови су завршени током 1950. године, када је сетвена површина проширена за 550 хектара. На том подручју била је развијена производња парадајза, раног кромпира, патлиџана, диња и лубеница.[36] Посебна пажња је била посвећена и примени агротехничких мера. У извештају југословенске војне управе за период од септембра 1948. до септембра 1949. оцењује се да су сви планови успешно извршени.[37] У овом периоду пуно је учињено на обнови винограда, а производња вина је била добра, осим у планинским крајевима, где је суша нанела значајну штету. У циљу побољшања услова за складиштење вина, почела је градња два нова подрума са капацитетом од око 400 вагона. Године 1950. извршена је обнова старих винограда и уређени су нови виногради. Наводи се да је виноградарима подељено 90 вагона средстава за уништавање биљних болести. Правовременом употребом заштитних средстава и бољим обрађивањем земље повећана је производња вина за 500 вагона у поређењу са 1949. годином. У извештају југословенске војне управе из септембра 1950. наводи се лош квалитет винских подрума, због чега се вино често кварило, а 30% вина није одговарало за извоз. Због тога је предложена изградња модерних винских подрума у Копру и Умагу. Од септембра 1948. до септембра 1949. приступило се и акцији изградње великих воћњака и уведена је селекција ситног семена, чиме су повећани приходи по хектару. У наведеном периоду повећане су површине под кромпиром, пасуљем и осталим поврћем. Целокупна површина под поврћем повећана је за око 30%. Народна власт је почетком 1949. поделила произвођачима 250 хиљада садница, 45 квинтала (4.500 килограма) разног семења, а за јесењу и пролећну сетву подељено је 348 вагона различитих хемијских препарата. За механизацију пољопривреде у току сезоне 1949. народна власт је помогла произвођаче значајним финансијским средствима. У циљу унапређења свињогојства предузет је читав низ мера. Такође је уведено лиценцирање и селекција бикова, а број говеда је 1949. премашио предратно стање за 20%. У перадарству је бројно стање повећано за око 50%. Почела је да се обраћа пажња на пчеларство и узгајање свилене бубе. Године 1950. повећан је број сељачких радних задруга са 10, колико их је било 1949, на 25, са укупно 2.497 чланова и око 3.138 хектара обрадиве површине.[38] Суша је 1950. лоше утицала на производњу у повртарству, али је повећана производња пшенице, чему је посебно допринела употреба вештачког ђубрива и селекција семена. Формирана су два воћњака за

35 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

36 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

37 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

38 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

узгој 300.000 комада садница бресквe и маслина. Расадници су одржавани уз примену заштитних средстава. Забележен је и добар приход сточне хране, уведена је селекција говеда и увезена су племенита говеда, уведена је контрола млека, а све то је утицало на повећање производње млека за 7%. У извештају југословенске војне управе наводи се да је претходних година у Зони Б морало да се увози годишње 3.000 до 4.000 свиња за клање, док је 1950. извезено више од 3.000 свиња. Смањене су заразне болести код перади. Узгајање свилене бубе је било заступљено у сеоским задругама и током ове године повећано је за 100%. Ветеринарска служба је била добро организована. Током марта месеца 1946. ветеринарске службе Југословенске армије и санитет XIII корпуса из Зоне А сарађивали су на сузбијању епидемије слинавке и шапа на подручју Јулијске крајине.[39] У шумарству је током 1950. повећана активност на пошумљавању и формирана су три шумска расадника.

Рибарство

На дан ступања на снагу Уговора о миру са Италијом у Зони Б је било 102 моторне барке за рибарење са 30 пливарица, 19 коча и 107 мањих рибарских чамаца.[40] Унапређење рибарства је било од великог значаја за развој Зоне Б јер је на тај начин набављана риба за домаћу потрошњу, као и за фабрике конзерви. Од 15. септембра 1947. до 15. септембра 1948. поправљени су бродови и изграђени нови.[41] Године 1948. сакупљено је 418 тона шкољки, а 1949. – 920 тона. Од Југославије су 1949. позајмљена четири туноловца, ради покушаја лова туне на отвореном мору. Резултати су били добри, тако да је бродоградилиште у Пирану добило наруџбине за израду неколико нових туноловаца. Током 1950. повећан је улов рибе, чиме су задовољене потребе рибље индустрије, као и широке потрошње.[42] Повећана је и боље опремљена рибарска флота, повећан је број рибара, посебно због чињенице да су рибари у Зони Б добили одобрење од владе ФНРЈ да лове у југословенским територијалним водама.

Табела 4 – *Улов рибе у Зони Б 1947–1950.*

од 15. септембра 1947. до 15. септембра 1948.[1]	од 15. септембра 1948. до 15. септембра 1949.[2]	1950. године[3]
600 тона	2.200 тона	3.000 тона

39 А МСП, ПА, 1946, ф. 39. Архив Југославије, ф. 4 (Савет за пољопривреду и шумарство), Одељење за ветеринарство, година 1946/1947, бр. фасцикле 36, 4-36-309.

40 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/44.

41 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

42 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

Индустрија

Главни сектори делатности у индустрији били су прехрамбена индустрија, индустрија грађевинског материјала, хемијска индустрија, дрвна индустрија, рударство. У индустрији је недостајало радне снаге, посебно квалификоване. У различитим извештајима југословенске војне управе, као најзначајнија грана индустрије наводи се прехрамбена индустрија, пре свега фабрика конзерви рибе „Аригони“ и „Ампелеа“ у Изоли и Умагу, и фабрика „Де Лангладе“ у Копру.[43] Постојале су и мање дестилерије за израду ликера, коњака, винског дестилата у Копру, Изоли и Момјану. Неке од фабрика су почеле са радом током 1949. године. Радила је фабрика мармеладе и воћних конзерви, а постојала је и мања фабрика у Копру за прераду парадајза. Рибља индустрија се до 1948. суочавала са потешкоћама јер је била везана за увоз сировина, пре свега свеже рибе, али и сировина за производњу конзерви. Те потешкоће су уклоњене током 1949. Те године основана су и два предузећа за израде тестенине, а производња је покривала домаћу потрошњу. Производња сапуна покривала је домаћу потрошњу. Фабрика „Салвети“ у Пирану производила је кристалну соду. Циглана „Нардоне“ у Изоли повећала је своју продукцију. Бродоградилиште „Сан Ђусто“ у Пирану, које је правило дрвене бродове носивости до 720 тона, радило је током 1948. и 1949. пуним капацитетом. Током ове две године основано је више већих и мањих грађевинских предузећа. Упоредо са тим развијана је и индустрија грађевинског материјала. Отворене су циглане, кречане, каменоломи, а значајна количина грађевинског материјала набављана је у ФНРЈ. Током 1950. набављене су модерне машине за искоришћавање рибљих отпадака у рибљој индустрији.[44] Катран, нуспроизвод производње плина, почео је да се користи за израду кровних покривача. Производња прехрамбених артикала је 1950. повећана за 50%. Фабрике рибље индустрије су биле добро снабдевене рибом из домаћих извора. Повећана је производња у индустрији грађевинског материјала. Отворена је нова циглана у Сичовљу, затим нова циглана у долини Мирне, повећан је капацитет каменолома у Канегри и Марушићима. Обновљене су плинаре које производе плин за широку потрошњу и индустрију. У Зони Б радиле су две плинаре. Повећан је обим индустрије сапуна и почела је производња креме за ципеле. Порасла је производња кућне столарије, разних артикала широке потрошње (алкохолних и безалкохолних пића, кекса, метала, четки). Солане су имале велики значај за Зону Б. Укупна површина солана износила је око седам милиона квадратних метара и налазиле су се у сектору Лера, Струњан, Фонтаниће и Фасано. Солане у Струњану и Порторожу су током 1949. поправљене. Производња соли је 1950. повећана на 4.500 вагона (повећање за 12%), а део базена у соланама употребљаван је и за производњу магнезијум-сулфата, који је тада био нови производ у Зони Б.

43 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

44 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

Саобраћај

Читав саобраћај у Зони Б сводио се на копнени и поморски. Кроз Зону Б пролазило је само неколико стотина метара железничке пруге Трст–Козина. Пре Другог светског рата је кроз ову област пролазила пруга ускок колосека Трст–Пореч коју су италијанске власти демонтирале и однеле.[45] У оквиру Војне управе Југословенске армије формирано је у септембру 1947. године Саобраћајно одељење које је у свом саставу имало Инспекторат ПТТ, Инспекторат поморства и Одсек за сувоземни саобраћај. С обзиром на то да је на сувоземни саобраћај негативно утицао недостатак резервних делова и лоши путеви, 1947. и 1948. отворене су нове везе поморског саобраћаја. Југословенска војна управа је снабдевала мазивом и горивом све бродове у Зони Б. Поправљен је светионик Сувадрије, поново су успостављена сва лучка светла и све поморске ознаке.[46] Током 1950. интезивирани су радови на поправци оштећених обала: у луци Пиран завршени су радови, у лукама Изола и Умаг су настављени радови, док у луци Новиград радови на обнови још нису били почели.[47] У периоду 1948–1949. био је добро организован саобраћај бродовима, како између Зоне А и Зоне Б, тако и између Зоне Б и ФНРЈ. Морским путем је превезено око 1,5 милиона путника и око 62 хиљаде тона робе. Од 1947. до 1950. године између владе ФНРЈ и италијанске владе вођени су преговори о увођењу паробродске линије која би повезивала Трст и Копар.[48] У извештају југословенске војне управе из септембра 1949. наводи се да је током претходних годину дана поправљено око 70% путева и мостова.[49] До краја 1950. године још увек су трајали радови на реконструкцији оштећених путева.[50] Друмски саобраћај се одвијао камионима и аутобусима. У 1949. и 1950. повећан је капацитет теретних аутомобила, повећан промет путничким аутобусима, у Семедели је направљена велика гаража и централни ауто-сервис, у Копру је саграђена аутобуска чекаоница, у Бујама је основано ново предузеће за теретни и путнички промет. Крајем 1949. поштанска мрежа је обухватала сва села и значајно је повећан поштанско-телеграфски промет. Сав материјал за ПТТ набављен је из ФНРЈ. На основу споразума између Министарства пошта ФНРЈ и Инспектората ПТТ Војне управе ЈА, ФНРЈ је заступала Зону Б у Светској поштанској федерацији.

Туризам

Зона Б је због свог географског положаја имала велике могућности за развој туризма. Он је у тим крајевима био развијен још у време

45 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

46 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/49.

47 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

48 АМСП, ПА, 1947, 56, 421110; АМСП, ПА, 1947, 56, 415836 (56/810).

49 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

50 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

Аустро--угарске монархије. У извештајима Војне управе ЈА туризам је означен као једна од најважнијих привредних грана Зоне Б.[51] Купалишта Салворе, Умаг, Новиград, Пиран, Струњан, Анкаран и Порторож била су главне туристичке тачке.[52] У пролеће 1948. обновљено је купалиште Св. Николај, следеће године је и проширено. Од лета 1950. југословенска војна управа је туристима из Трста дозвољавала несметан долазак на ово купалиште.[53] Током 1949. извршени су велики радови на обнови туризма и обновљено је купалиште у Порторожу.[54] Направљен је план улепшавања туристичких крајева и обнове већих објеката. Број гостију који је посетио Зону Б од септембра 1948. до септембра 1949. износио је 50.000. Према извештају југословенске војне управе, туристичка посета је 1950. повећана за 300% у односу на 1949.[55] Године 1950. завршена су два нова хотела и 26 пансиона. Значајно је повећан број посетилаца и број ноћења. Народна власт је предузимала мере да се радници из Зоне Б одмарају у ФНРЈ и обрнуто. У извештају Војне управе наводи се да су од 15. септембра 1948. до 15. септембра 1949. у Зони Б радила четири хотела и четири синдикална дома, да је било укупно 40.550 гостију и да је остварено укупно 44.000 ноћења. Од 15. септембра 1949. до 15. септембра 1950. радило је шест хотела и тридесет синдикалних домова, у којима је боравило 81.650 гостију, који су остварили 140.000 ноћења.

Трговина

Дистрибуциони апарат на велико и на мало побољшан је од септембра 1948. до септембра 1949, а повећан је квалитет и квантитет артикала које је становништво примало преко гарантованог снабдевања.[56] У слободну продају стављени су хлеб, месо, брашно. Побољшана је понуда и на домаћем тржишту (месо, маст). Из Југославије су увожени индустријски производи (камиони, мотори, трансформатори), по врло ниским ценама и доброг квалитета. Такође је повећан робно-клириншки промет са Зоном А. Војна управа ЈА је наредбом број 14 од 3. јула 1949. одредила замену југолира за динаре ФНРЈ, чиме је, како се наводи, отворена могућност за јачање привредне ситуације.[57] У погледу финансија, у извештају Војне управе ЈА из септембра 1950. посебно се истиче увођење динара као платежног средства у Зони Б и укидање царинских ограничења у трговини са ФНРЈ.[58] Наглашава се да је „широкогрудно разумијевање ФНРЈ за основне животне потребе становништва југословенске зоне СТТ, уклонило несигурност ста-

51 *Исто*.

52 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/43.

53 AJ, ф. 836 (KMJ), I-3-b/342.

54 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

55 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

56 ВА, ВУ-1, 1368, 3, 1/4.

57 *Исто*.

58 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

новништва по питању обскрбе робом, јер је ФНРЈ загарантовала добаву све врсте робе, а нарочито грађевинског материјала, прехрамбених артикала и индустријских продуката". Наводи се да је проширена трговина са ФНРЈ, одакле су у робној размени добијани сви артикли који су били потребни у Зони Б.[59] У вези са откупом производа, каже се да је сељацима загарантовано да ће све своје производе пласирати по одговарајућој цени. На основу Уредбе о везаној трговини, сељаци су могли да по нижим ценама набаве све индустријске производе који су им били потребни.

Табела 5 – *Откуп пољопривредних производа у Зони Б*[60]

1948/1949.	1949/1950.
7.123 тоне пшенице, јечма, кукуруза, кромпира, махуна, пасуља, парадајза, лука и поврћа	7.270 тона пшенице, јечма, кукуруза, кромпира, махуна, пасуља, парадајза, лука и поврћа
3.758 тона разног воћа	4.288 тона разног воћа
90.768 литара вина и 146 литара ракије	93.551 литар вина и 219 литара ракије

На основу Прегледа промета са британско-америчком зоном од 15. септембра 1947. до 15. септембра 1948, који је састављен у Одсеку спољне трговине Привредног одељења Војне управе ЈА, извоз из Зоне Б у Зону А био је троструко већи од увоза из Зоне А.[61] Главни извозни артикли били су воће и поврће.[62] Да би из зоне могло што више да се извози, била је организована откупна мрежа преко задруга и предузећа. Током 1949. и 1950. спољна трговина Зоне Б одвијала се са Зоном А и са ФНРЈ.[63] Извоз у ФНРЈ 1949. је износио 576 милиона, а 1950. године 731 милион. Повећан је и извоз у Зону А, са 299 на 383 милиона лира. Увоз из ФНРЈ повећан је са 566 на 595 милиона. Увоз из Трста износио је 1949. године 134 милиона, док је 1950. износио 239 милиона лира. У извештају се наводи да ни током 1950. није пронађен начин да се производи из Зоне Б пласирају у Трсту. Наводи се да је ФНРЈ испоручила Зони Б висококвалитетне артикле, а да су из Зоне Б у ФНРЈ извезени „артикли споредније важности". Из ФНРЈ је 1949. и 1950. увожено: нафта и нафтни деривати, угаљ и дрва, неметална руда, машине, електрични материјал, хемијски материјал, грађевински материјал, дрвна индустрија, папир и целулоза, текстил, кожа, гуме, прехрамбени производи, дуван, разна галантерија, рибарски материјал, виноградарски материјал. У истом периоду у ФНРЈ је извожено вино, ракија, ликери, воће и поврће, производи прехрамбене индустрије, четке, метле, со, говеђа кожа. У периоду 1949/1950. у Зону А је највише извожено воће, поврће и вино, а највише су се увозили индустријски производи.

59 *Исто*.

60 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2, Извештаја из септембра 1950. године о откупу пољопривредних производа.

61 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/92.

62 ВА, ВУ-1, 1368, 2, 1/38.

63 ВА, ВУ-1, 1368, 4, 1/2.

Извори и литература

1. Архив Југославије
2. Војни архив
3. Дипломатски архив Министарства спољних послова
4. Политика, 1946, 1950.
5. Службени лист ФНРЈ, 1947.
6. Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1945, Beograd, 1984.
7. Dukovski D., (2005): *Politički atributi gospodarstva istarskoga poraća,* Vojna in mir na Primorskem: Od kapitulacije Italije leta 1943 do Londonskega memoranduma leta 1954, zbrali in uredili Jože Pirjevec, Gorazd Bajc, Borut Klabjan, Založba Annales, Koper, str. 183–199.
8. Gombač M., (1961): *Prispevki k rekonstrukciji upravnega delovanja pokrajinskega NOO v Slovenskem primorju in Trstu (1945–1947),* Dopoguerra di confine. Povojni čas ob meji, (a cura di/Uredili so: Tullia Catalan, Giulio Mellinato, Pio Nodari, Raoul Pupo, Marta Verginella), Projekt Interreg IIIA/ Phare CBC Italija – Slovenija, Trieste, 2007, str. 211–220.
9. Jeri J., *Tržaško vprašanje po Drugi svetovni vojni,* Ljubljana.
10. Mellinato G., (2007): *Dolgotrajna obnova: obilje in slabosti Marshallovog plana na Svobodnem tržaškem ozemlju,* Dopoguerra di confine. Povojni čas ob meji, (a cura di/Uredili so: Tullia Catalan, Giulio Mellinato, Pio Nodari, Raoul Pupo, Marta Verginella), Projekt Interreg IIIA/Phare CBC Italija – Slovenija, str. 381–388, Trieste.
11. Orlić M., *La creazione del potere popolare in Istria (1943–1948),* Una storia balcanica. Fascismo, comunismo e nazionalismo nella Jugoslavia del Novecento, (a cura di Lorenzo Bertucelli e Mila Orlić), pp. 123–151.
12. Prinčič J., (2007): *Gospodarstvo cone B: približevanje jugoslovenski ureditvi in iskanje dodatnih virov v coni A (1945–1954),* Dopoguerra di confine. Povojni čas ob meji, (a cura di/Uredili so: Tullia Catalan, Giulio Mellinato, Pio Nodari, Raoul Pupo, Marta Verginella), Projekt Interreg IIIA/Phare CBC Italija – Slovenija, str. 425–432, Trieste.
13. Prinčič J., (2008): Primorsko gospodarstvo v času vojaških zasedbenih con (1945–1954), *Prispevki za novejšo zgodovino,* 1, str. 147–160.
14. Troha N., (1996): Oris položaja v koperskem okraju cone B Julijske krajine v letih 1945–1947., *Prispevki za novejšo zgodovino,* 1–2, str. 67–93.
15. Troha N., (2002): Volitve v Okraju Koper cone B Svobodnega tržaškega ozemlja, *Prispevki za novejšo zgodovino, 3,* str. 61–74.

Summary

Miljan Milkić

SOCIO-GEOGRAPHIC AND ECONOMIC CHARACTERISTICS OF THE JULIJSKA KRAJINA YUGOSLAV ZONE 1945–1954

Key words: Zone B, military administration, population, transportation, economy, tourism

By the decisions of the Belgrade and the Devinski Agreement, the territory of Julijska Krajina was divided into Yugoslav zone (Zone B), in which the Yugoslav military administration had the government and the zone in which the Anglo-American military government administered (Zone A). On the basis of the Peace Treaty with Italy, the Free Territory of Trieste was formed, which legally represented internationally recognized state under the protectorate of the United Nations Security Council. The actual situation on the ground was such that the Zone A and Zone B, despite the existence of a common state, continued to evolve independently of each other. The Zone B was in the period from 1945 to 1954 turned toward Yugoslavia in all segments. In the Zone B lived Slovenian, Italian and Croatian population. All three nations had their own schools and cultural centres. Transport infrastructure in the Zone B was poorly developed and the traffic was usually carried out by sea routes. Economic development of the Zone B was significantly dependent on the assistance of Yugoslavia. Trade and international exchange of the Zone B was related to trade with Yugoslavia and to a lesser extent to the Zone A. At the end of this period, in October 1954, the Zone B was formally connected to Yugoslavia.

ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ „Јован Цвијић“ САНУ
ИНСТИТУТ ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА СЛАВИСТИКУ РАН

ИСТОРИЈА И ГЕОГРАФИЈА:
СУСРЕТИ И ПРОЖИМАЊА

Технички уредник
Милован Миливојевић

Преводи на енглески
Јелена Радовановић

Лектура и коректура
Биљана Рацковић

Техничка обрада текста
Мирјана Вујашевић

Штампа и дизајн корица
Colorgrafx

Тираж
300

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327(497)”18/19”(082)
94(497)”18/19”(082)
327:911.3(497)”18/19”(082)
911.37(497)”18/19”(082)
316.4(497)”18/19”(082)

ИСТОРИЈА и географија : сусрети и
прожимања : тематски зборник радова /
уредник Софија Божић. - Београд : Географски институт
„Јован Цвијић“ САНУ : Институт за
новију историју Србије : Институт за славистику
РАН, 2014 (Београд : Colorgrafx). - 840
стр. : илустр. ; 24 cm. - (Библиотека
„Зборници радова” / Институт за новију
историју Србије ; бр. 11)

Текстови на срп., енгл. и рус. језику. - Ћир.
и лат. - Тираж 300. - Стр. 17–19: Предговор
/ Уредник. - Аутори - Реценз.: стр. 831–840. - Напомене
и библиографске референце уз текст.

ISBN 978–86–80029–62–7
ISBN 978-86-7005-125-6 (ИНИС)

a) Међународни односи - Балканске државе -
19в-20в - Зборници b) Балканске државе -
Историја - 19в-20в - Зборници c) Балканске
државе - Геополитика - 19в-20в - Зборници d)
Балканске државе - Географија - 19в-20в -
Зборници e) Балканске државе - Друштвене
прилике - 19в-20в - Зборници
COBISS.SR-ID 206394892